

Борейко О.М. М.В. Громадські товариства Волині (становлення - др. пол. XIX ст.) / О.М. Борейко // Національна освіта: традиції і новації у контексті ідей Івана Огієнка: Зб. наук. праць / За ред. проф. М.В. Левківського. – Київ –Житомир: ЖДПУ, 2002. – 234 с. - С.51-54.

УДК 37 (09)

О.М. Борейко,

аспірант

(Житомирський педуніверситет)

Громадські товариства Волині (становлення – др. пол. XIX ст.)

Аналізуються соціальні умови становлення громадських товариств на Волині (др. пол. XIX ст.)

Процес адміністративно-територіального поділу Волині був тривалим і зазнавав значних змін. За указом Катерини II від 23 квітня 1793р. було створено Ізяславське намісництво з центром в Ізяславі. У 1795р. намісництво перемейнували на Волинське з центром у Новограді-Волинському. Але в 1797р. намісництво було ліквідоване і за указом Павла I від 29 серпня 1797 р. утворена Волинська губернія. З 1804 року її центром офіційно став Житомир. На цей час Волинська губернія мала 12 повітів: Житомирський, Овруцький, Новоград-Волинський, Сторакостянтинівський, Рівненський, Володимир-Волинський, Ізяславський, Острозький, Дубенський, Кременецький, Луцький, Ковельський. Такий адміністративно-територіальний поділ проіснував до 1925 року.

Після спроби повернути владу у “свої руки” у 1830-1831рр. Росія звернула увагу на проблеми Південно-Західної частини своєї імперії, куди відносились і Волинь. Тому царський уряд приділяв певну увагу й питанням освіти. Так, замість польської справовиробничої мови в 1832р. була запроваджена російська. Велика

кількість католицьких монастирів була скорочена до 200 з перетворенням їх в значній мірі на приходські костьоли, а в інших з них заборонили мати служників католицького та уніатського віросповідання [1, 278]. Разом з тим російський уряд наказував відкривати в Південно-Західному краї училища при православних церквах замість закритих римсько-католицьких [2, 9]. Але знову ж постала одна з найголовніших проблем. На Волині переважна більшість населення була селянами, які знаходились у кріпосній залежності від панів. А пани, як відомо, були поляками. Польським поміщикам належало 93% всіх земельних багатство Волині. Власне, вся влада, як матеріальна так і культурна належала полякам [3:6]. Тому за будь-яке співчуття до православ'я пани сікли своїх селян, примушували протистояти перебудові уніатства на православ'я. Так, у 1836 - 1837 рр. були Укази Синоду про влаштування шкіл для селянських дітей під наглядом духовенства з метою навчання простого люду істинам віри та духу богослужіння. Але ці укази не отримали підтримки панства як і укази 1827 та 1832 рр. [2:10].

На Волині у ці часи залишалися панувати поляки. В 50-х роках XIX ст. польська шляхта в котрий раз повертається до питання відродження самостійної Польщі. Значне місце відводиться і Волинській губернії, де селяни знаходились у рабстві у поляків - поміщиків. І ось саме в цей період з'являється багато товариств та гуманістичних установ з польськими настроями: благодійницьке товариство, яке заснувало ремісничу школу та декілька приютів для дівчат-сиріт; товариство розповсюдження польських книг (Качковського), яке мало свою друкарню та випускало дешеві польські видання для розповсюдження їх у товаристві та серед простого люду; товариство лікарів; декілька громадських читалень; польський клуб; польський театр та ін. З'являлися навіть польські народні вчителі [1:283].

Разом з тим Росія, розуміючи свій хиткий стан у Південно-Західному краї (особливо на Волині) намагалася створити та розгорнути як державно-церковну сітку навчальних закладів, так і створювати різні товариства. Тому першим у

середині XIX ст. створюється Волинське церковно - археологічне товариство, яке проіснувало з 1849 по 1917рр. [4:1-100].

Крім того, передова інтелігенція добре розуміла: для того, щоб заходи уряду не залишились всього лиш заходами, а глибоко і радикально змінили хід і напрям народного життя, необхідно народні маси підготувати до сприйняття великої реформи. Єдиний шлях до цього грамотність. Освіта – ось ця єдина рушійна сила для розвитку не лише розумових, а й моральних сил народу [3:12].

У 1860 р. виходить “Доповідна записка дирекції народних училищ Волинської губернії Волинському губернатору що до можливості відкриття безкоштовних (недільних) шкіл у всіх повітах Волинської губернії” [5:4]. А 22 жовтня 1861р. почала діяти перша безкоштовна школа при чоловічій гімназії міста Житомира, де навчались 30 учнів різної статі.

У 1863 році спроба Польщі відродити свою самостійність зазнала поразки. У зв’язку з цим Росія остаточно закріпила свої позиції у Волинській губернії. Розпочалося будівництво та відкриття народних шкіл, створення перших православних братств – Острозького Кирило – Мефодієвського та Яполоцького у Ровенському повіті. Перше з них було засновано в 1865р графінею А.Д. Блудовою. Душею ж Яполоцького братства була російська письменниця відома в літературних колах під псевдонімом Кохановська. Вона на пожертви відкрила школу та сільський банк і допомагала іншим церквам та церковно-приходським братствам. Відомі також і інші братства: Олександрівське в м. Радзівілові Кременецького повіту; Преображенське в м. Дубно; Почаївське просвітницьке братство [1:284].

Дещо пізніше у зв’язку з пожвавленням громадського життя Волині поступово створюється ціла низка науково-просвітницьких, громадських товариств, серед яких гідне місце посідають: “Товариство дослідників Волині”, “Галицько-руське благодійне товариство”, “Фотографічне товариство”,

“Волинське товариство сприяння вихованню дітей з відділом їхнього захисту”, гімнастичне товариство “Соколи”, “Просвіта”, “Єднання” та багато інших.

З метою піклування про благоустрій парафіяльної церкви, вишукування коштів для поліпшення господарської частини причету, утримання парафіяльної школи, приюту, допомоги бідним тощо утворювались церковно-парафіяльні опікунства. У багатьох парафіях Волинської губернії від церковно-парафіяльних опікунств вимагали займатись і церковно-просвітницькою діяльністю, а саме: відкривати бібліотеки, організовувати різні читання і бесіди, продавати і безкоштовно роздавати книги, брошури релігійно-морального змісту, вживати заходи проти пияцтва серед народу.

Існували також у Волинській губернії церковно-громадські організації, зокрема, Волинське церковно-археологічне товариство, статут якого було затверджено в жовтні 1893р. Головну роль в роботі цього товариства відіграв розпорядчий Комітет. Під егідою Комітету збирались предмети і пам'ятки старовини, етнографічні відомості, організовувались екскурсії для дослідження пам'яток Волинської старовини. В 1905р. Синод затвердив новий статут Товариства згідно з яким поряд із заходами з вивчення пам'яток старовини й догляду за ними, члени товариства зобов'язувались:

- знайомити з пам'ятками церковної старовини вихованців Волинської духовної семінарії та шляхом лекцій, періодичних видань, виставок, виховувати у них патріотичні почуття й прагнення їх оберігати;

- намагатися викликати серед інтелігентів Волині та духовенства інтерес до старовини і бажання краще познайомитися з нею;

- шляхом народних видань сприяти поширенню історії краю серед Волинян [5:45-67].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батюшков П.Н. Волинь. Исторические судьбы Юго-Западного края. СПб 1888.- 288+124 с.
2. Мукалов Н. Народная школа в Юго-Западном крае (историко-статистический очерк). К.: 1892. - 60с.
- 3.Побірченко Н. Педагогічна і просвітницька діяльність Українських Громад у другій половині XIX на поч. XX ст. К.: 2000. - 307 с.
4. ДАЖО Ф.159. Оп. 1. Спр. 1.
5. ДАЖО Ф.71. Оп. 1. Спр. 1390.
6. Жилюк С.І. Російська православна церква на Волині (1793-1917). Житомир. Видавництво “Журфонд”1996.-173 с.

Борейко А. М. Общественные организации Волыни. (становление – вторая половина XIX ст.)

Анализируются социальные условия становления обществ Волыни (вторая половина XIX ст.)

Boreiko A. M. Public organization of Volyn (becoming – second half of XIX cent.)

Social conditions of becoming public organizations of Volyn (second half of XIX cent.) are analyzed.